

Лекція 2

***Загальна характеристика літератури зрілого
Середньовіччя***

ПЛАН

1. Тематичне розмаїття літератури зрілого Середньовіччя.
2. Система жанрів рицарської літератури.
3. Основні зразки героїчних епосів.

-
4. Куртуазія як культурний феномен.
 5. Куртуазна лірика: основні поетичні школи і художні відкриття.
 6. Рицарський роман: виникнення жанру, спільне і відмінне з героїчним епосом, основні цикли, тексти, художні особливості.

Література:

- Пісня про Роланда
- Пісня про мого Сіда
- Пісня про Нібелунгів
- Пісні трубадурів / Перекл. М. Терещенко // Сузір'я французької поезії: В 2 т. — Т. 1. — К., 1971.
- Поезія міннезінгерів / Перекл. Л. Первомайський // Первомайський Л. Твори: В 7 т. — Т. 6. — К., 1978.
- Фогельвайде Вальтер фон дер. Поезії / Перекл. П. Тимочко // Всесвіт. — 1999. — № 7. — с. 81–89.
- Роман про Трістана та Ізольду. — К., 1992.

- Мелетинский Е. М. Средневековый роман: происхождение и классические формы. — М.: Наука, 1983. — 362 с.
- Михайлов А.Д. Французский рыцарский роман и вопросы типологии жанра в средневековой литературе. — М., 2006.
- Михайлов А.Д. Средневековые легенды и западноевропейские литературы. — М.: Языки славянской культуры, 2006. — 264 с.

Тематичне розмаїття літератури зрілого
Середньовіччя:

- релігійна література,
рицарська література,
міська література.

Система жанрів рицарської літератури:

- героїчний епос,
- куртуазна лірика,
- рицарський роман.

Основні проблеми вивчення епосів

- А) Генезис західноєвропейського героїчного епосу
 - Теорії походження: редакційний звід (А. Хойслер)
 - Традиціоналістська теорія (В. Грімм)
 - Індивідуалістична (П. Райна)
- Б) авторство
- В) час виникнення епосу

Французький героїчний епос «Пісня про Роланда»

- 4002 вірші, 290 строф (тирад, лесс), список 1170 р.
- Історична основа: 15.08.778 — розгром басками ар'єргарду війська Карла, яким командував Хруотланд
- Карл Великий — Марсилій
- Роланд, Олів'єр, Ганелон
- Бланкандрін

Іспанський героїчний епос «Пісня про мого Сіда»

- 3735 віршів
- 1140р., список 1307 р.
- Історична основа: 711 — вторгнення маврів, Реконкіста — процес відвоювання іспанцями своєї території
- Руй (Родріго) Діас де Бівар (1025/43–1099)
- Кампеадор
- Сід

Німецький героїчний епос «Пісня про Нібелунгів»

- Прибл. 1200р., 10 тис. віршів, 30 авентюр
- 33 рукописи
- Історична основа: розгром бургундського королівства гунами в 437 р.
- Гунтер—Гернот—Гізельгер, Гаген
- Зігфрід—Кримгільда
- Гунтер —Брунгільда

Південнослов'янський героїчний епос

- Юнацькі пісні,
- пісні про Марка-королевича

Куртуазія

специфічний факт цивілізації у XII–XIV ст.
Слово куртуазія виникло від
прикметника „куртуазний“ приблизно
в 1150 р., а він відповідно походить від
іменника *cort* (двір короля або
знатного сеньйора) приблизно 1100 р.
Його значення „має відносини з
двором, властивий придворному
життю“.

Причини виникнення К.

зміцнення королівської влади, зростання міст, освіти (1200 р. засновано Паризький університет), зв'язки зі Сходом (хрестові походи 1096–1270), емансипація жінки, її піднесення як протест проти бруталної дійсності.

Мініатюра із рукопису "Роман про Троянду"

моделі куртуазної культури:

- південна (окситанська, провансальська) — естетична домінанта
- Північна — етична домінанта. Головний елемент моралі — рицарський кодекс честі, який регламентував усі стосунки чоловіка й жінки.

Прообрази Чарівних Дам

Елеонора Аквітанська — донька першого провансальського поета герцога Аквітанського Гільома X, яка в 1137 р. вийшла заміж за короля Людовіка VII, розлучилася з ним, 1152 р. знову вийшла заміж за анжуйця Генріха Плантагенета, який через 2 роки став англійським королем. Її дочки від першого шлюбу, Марія і Меліс, стали графинями Труа і Блуаською.

Куртуазія —

це мистецтво життя і моральної граційності, яке передбачає створення красивих форм або гарного вчинку. Воно виявляється ввічливістю в поведінці і мисленні, щедрістю, чесністю, вірністю, скромністю, добротою, ніжністю, схилянням перед дамами, підтримці доброго імені, відмові від брехні, заздрості, боягузтва. Ці поняття можна об'єднати за зовнішніми проявами (скупі жести, підкорення коду поведінки) і внутрішніми (скромність, самоконтроль).

„Куртуазна любов”

- (термін Гастона Паріса, прибл. 1880 р.): не можна сприймати узагальнено.
- На **пн.** — почуття добродієсне (щедрість, скромність, вірність, приборкання пристрастей розумом), власне ідеал — подружня любов (твори Кретьєна де Труа).
- **Пд.** — *fin'amor* і *fals'amor*. Перше — адюльтер, не обов'язково фактичний, стосунки васал—сюзерен, наявність *mersi* (подяки, відзнаки).

- Філософський сенс *fin'amor* — повна відсутність містики і релігійності (Лазар). Теорія любові жінки як божественного милосердя (*caritas*) (Уїлкокс) виникла пізніше, культ Діви Марії виник під впливом куртуазії (Поль Зюмтор).

Джерела виникнення:

- поеми Овідія;
- кохання Елоїзи і Абеляра (1118–1120), еротичні мотиви поезії вагантів;
- уявлення про кохання Авіценни, арабська лірика (найбільш вірогідна теорія).

На пд. К. загинула під час Альбігойських війн, на пн. проіснувала до 15 ст.

Куртуазна лірика:

- Трубадури, трувери (від слова *шукати*) — оригінали у світі шаблонів: 900 строфічних форм.
- 500 трубадурів, 2540 пісень, 30 жінок.
- Осн. жанр канцона (Джауфре Рюдель — “кохання віддалік”)

Жанри, в основі яких діалог

- Тенсона – суперечка
- Партімен — тема диспуту зазначена одразу
- Альба — діалог закоханого зі слугою
- Пасторела — суперечка рицаря і пастушки
- Перший поет — герцог Аквітанський
Гільом X
- темний стиль: Маркабрюн, Арнаут Даніель,
Раймбаут Орантський
- ясний стиль: Бернарт де Вентадорн
(1140-1195), попередник Петрарки
- вишукана манера: Пейре Овернський

Рицарський роман

Є. Мелетинський.

Середньовічний роман.

Походження і класичні
форми

Епос

Роман

Розквіт 1-а пол. XII ст.

2-а пол. XII ст.

Вірш. розм. 10-складовик 8-, 12-склад.

Авторство анонім

Конкр. автор

Тематика Історизм/квазііст.

Казковість, фантастичність

Нац. пафос

Космополітизм

Нац. інтерес

Особиста слава,

героїка

куртуазія, любовна тема

Цикли
рицарських романів

Античний (Роман про Александра)

Бретонський

Візантійський

Бретонський цикл

- *Бретонські ле*
- *Романи про короля Артура*
- *Романи про св. Грааль*
- *Роман про Трістана та Ізольду*

Народжена культурою середн. і зрозуміла лише в її контексті, легенда про Т. і І. універсальна, бо моделює стосунки людей (А.Михайлов).

Мініатюра з "Роману про Трістана та Ізольду"

- кельтська легенда
- 2 поеми ст. фр. мовою: Беруль, 4500 ряд., заг. версія; Тома, 3000 р., курт. в.
- Ле "Про козолист", Марія Французька
- Готфрід Страсбурзький, поч. XIII ст.,
- Опера, Вагнер, 1859

- Роман про Трістана

- Трагічна поява на світ героя
- Куртуазне виховання
- Стихія моря
- Образ лісу
- Трістан в системі інших персонажів (трикутник; помічники — Горвеналь, пустельник Огрін, вороги — барони Генелон, Гондоїн, Деновален, Андре, карлик Фросін, побережник)
- Психологічний конфлікт
- дві Ізольди

Мова твору

Трістан... Мудро вмів говорити, а мудро й мовчати.

...Туди, високо, де між небом і землею стоїть мій чудовий скляний палац. Сонце грає в ньому своїм промінням, вітрам не похитнуть його; я понесу королеву в світлицю з кришталю, всю завітчану трояндами, всю затоплену вранці сонячним сяєвом.

Розлука — це було не життя і не смерть, але життя і смерть разом.

Хто живе в ненастанній печалі, той між людьми як мрець.

Кретьєн де Труа

(прибл. 1135-40 — 1190)

- Ерек і Еніда
- Кліжес
- Ланселот, або Лицар Воза (образ ідеального закоханого)
- Івейн, або Лицар з левом
- Персеваль (незакінч.; Г. — посудина)

Поет трив. час жив при дворі Марії Шампаньської.

Візантійський

- Окассен і Ніколет
- Мул без вуздечки
(Пайєн де Мезьєр)

Німецький рицарський роман

- Гартман фон дер Ауе (переклав на нім. мову романи К. де Труа "Ерек..." і "Івейн..."; майстер описів і психологічного аналізу)
 - Готфрід Страсбурзький (Трістан і Ізольда)
 - Вольфрам фон Ешенбах "Парцифаль" (Г. — кошт. Камінь; тамплієри; казк. мотив шлюбної заборони; образ "лебединого рицаря" Лоенгріна)
- Р. Вагнер, опери "Лоенгрін" (1847), "Парцифаль" (1882).

Англійський рицарський роман

Томас Мелорі (1417–1471)

Брав участь у війні Червоної та Білої троянди, двічі був ув'язнений.

«Смерть Артура», 1469 — плач над справжнім середньовічним рицарством (Р. Самарін)

Основа — латинська хроніка Гальфріда Монмутського «Історія королів Британії» (прибл. 1347 р.)

Світова артуріана (Е.Спенсер, А.Теннісон, Марк Твен та ін.)